

Dariusz Rop (Opole, Mrągowo)

SZELĄG KORONNY STEFANA BATOREGO Z POGONIĄ NA REWERSIE

Minęło 7 lat od czasu, gdy po raz pierwszy miałem okazję obejrzeć przed rozpoczęciem licytacji na aukcji w Poznaniu nieznanego do tej pory szeląga Stefana Batorego (il. 1).

Il.1. Stefan Batory, Szeląg koronny z herbem Litwy. 11 Aukcja PDA&PGN, poz. 355

Powodowany sporymi emocjami związanymi z tym faktem pozwoliłem sobie wówczas skreślić parę słów na jego temat i ze względu na wytarcie rewersu mogłem tylko zasugerować datę jego wybitcia na 1586 r.¹. Czas pokazał jak bardzo się myliłem.

W roku 2014 na rynku wydawniczym ukazał się bardzo wartościowy katalog monet Stefana Batorego², w którym autorzy umieścili powyższą monetę pod poz. 15, datując ją na rok 1583. Jak się okazało, również oni nie mieli szczęścia w prawidłowym określeniu daty powstania tej wyjątkowej monety.

Z początkiem bieżącego roku znalazł się w moich rękach drugi egzemplarz opisywanego szeląga. Tym razem stan zachowania pozwala na bezproblemowe przypisanie do właściwego rocznika (il. 2).

¹ D. Rop, *Unikatowy szeląg koronny Stefana Batorego z herbem Litwy, próba czy pomyłka?* Biuletyn Numizmatyczny 2008, nr 3, s. 181-182.

² J. Parchimowicz, M. Brzeziński, *Monety Stefana Batorego króla Polski 1576-1586*, Szczecin 2014.

Il. 2. Stefan Batory, szeląg koronny z herbem Litwy, 1581 r. Zbiór prywatny

Awers: ozdobne S pod koroną, wokół między obwódkami sznurkowymi napis STEPHANVS · D · G · REX · POL · M · D · L ·

Rewers: tarcza z herbem Litwy, wokół między obwódkami sznurkowymi napis, który poprzedza ozdobna rozeta SOLIDVS · REG (herb Przegonia) · POLONIE · 1 · 5 · 8 · 1

Waga 0,92 g, średnica 19,0 mm.

Na podstawie prezentowanego materiału można pokusić się o hipotezę, że twórcą stempli dla szelągów z herbem Litwy (il. 2) oraz Batorych (il. 3) na rewersie jest ten sam rytownik – przemawia za tym umieszczenie na początku napisu otokowego charakterystycznej ozdobnej rozety, niestety mało czytelnej na zdjęciu.

Il. 3. Stefan Batory, szeląg koronny z herbem króla, 1581 r.
Zbiór Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. VII-P-218

Sądzę, że można tej samej osobie przypisać też autorstwo stempla także szeląga z następnego roku, z orłem na awersie (il. 4), ze względu na wykorzystanie tarczy tego samego wzoru co na szelągu z herbem Litwy, a pamiętać musimy, że punce do tworzenia stempli pozostawały własnością rytowników a nie mennicy – do niej należały dopiero wykonane stemple.

Pierwsze szelągi rocznika 1579 mają na awersie tarcze z herbem Batorych pod koroną a rewers prezentuje Orła. Jednak ordynacja mennicza z dnia 5 stycznia 1580 r., mająca na celu ostateczną unifikację systemu pieniężnego przez zrównanie litewskiej stopy menniczej ze stopą koronną, nakazywała między innymi umieszczać na monetach

wspólnie herby Rzeczypospolitej – Orła i Pogoni³. Tak też wyglądają wszystkie rewersy szelągów rocznika 1580 – pod koroną herby Polski i Litwy. Pomimo tego, że na awersie można jeszcze spotkać tarcze z herbem Batorów, to ostatecznie przyjmuje się ozdobny inicjał królewski – S. Jak widać jednak w zaprezentowanym materiale, ostateczna forma zewnętrzna dla szelągów koronnych nie była jednolita aż do roku 1582.

Po śmierci Jakuba Rokosowskiego w roku 1581 to na podskarbin koronnym Janie Dulskim jako zarządcy mennicy spoczywał nadzór nad ilością i jakością wprowadzonych środków płatniczych. Jednak właściwe kierownictwo warsztatu mennicznego spoczywało w rękach *magister officinae monetariae* czyli mincmistrza i to właśnie on zezwolił na przygotowanie takich stempli a następnie wybicie tak odmiennej w typach monety szelężnej.

Il. 4. Stefan Batory, szeląg koronny z orłem na awersie, 1582 r.
Zbiór Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. NPO 38580

Mamy więc w roku 1581, jak przedstawiłem wyżej, szeląga, na rewersie którego jest tarcza herbowa Batorów pod koroną, jak i tarcza z Pogonią – godłem Wielkiego Księstwa Litewskiego a w roku 1582 pojawia się jeszcze szeląg, na awersie którego jest Orzeł z herbem Batorów na piersi. Wszystkie szelągi roku 1581, jak też przytoczony z roku 1582, są bardzo rzadkie; możliwe jest, że wszystkie one pochodzą z małych, wręcz próbnych emisji, które jednak znalazły się w obiegu. Przemawia za tym miejsce znalezienia opisywanego szeląga. Według posiadanych informacji monetę znaleziono na Podlasiu. Drugi egzemplarz pochodzi z okolic Korycina i rzeki Kumiałki, niedaleko dawnego traktu z Knyszyna na Grodno. Król, wraz z dworem, przebywał tam od 1 grudnia 1580 r.; dopiero 18 stycznia roku następnego zjechał na sejm w Warszawie, skąd 27 marca wyruszył na powrót do Grodna, gdzie przybył 13 kwietnia a po dwóch tygodniach pobytu udał się dalej do Wilna i przebywał tam do 20 czerwca 1581 r.⁴

Pamiętać tutaj musimy, że trwały przygotowania do kolejnej wyprawy wojennej i to w tym okresie kasa królewska musiała zostać zasilona nową monetą przez mennicę koronną, między innymi na opłacenie zaciągów, podwodów i innych kosztów wojennych. Duża potrzeba pieniądza w sytuacji gospodarki wojennej kraju spowodowała wykorzystanie nowych emisji w celu zaspokojenia bieżących wydatków, pomimo iż odbiegały

³ W. Terlecki, *System monetarny Stefana Batorego*, Wiadomości Numizmatyczne, R. V, 1961, z. 2-3, s. 128.

⁴ M. Wrede, *Itinerarium króla Stefana Batorego 1576-1586*, Warszawa 2010, s. 109-110.

one od norm wyglądu zewnętrznego zapisanych w ordynacji. Stałą pozycją wydatków władcy i jego dworu (razem około 500 osób) było również rozdawanie jałmużny w czasie podróży, w jej przerwach na nocleg czy na odjeździe – a tych w tym czasie, jak już przytoczono wyżej, nie brakowało. Regulowano też zwykle codzienne wydatki jak płace dworu, posiłki i wino czy stajnie. Tak więc nasza moneta łatwo mogła w tym czasie trafić do obiegu a jej stan świadczy, że nie była w nim długo, gdyż najprawdopodobniej dość prędko przez posiadacza została zagubiona.

Mam nadzieję, że tekst powyższy będzie cennym uzupełnieniem naszej wiedzy o mennictwie za czasów panowania Stefana Batorego.

Dariusz Rop, *Crown schilling of Stefan Batory with coat of arms the Chaser on the reverse*

In 2008, on the auction market appeared previously unknown type of Crown schilling with an atypical reverse showing the Chaser – the coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania. Unfortunately, the state of preservation of the coin did not allow to read the date of its striking. At that time I determined it on 1586 as a result of derogation from the coinage ordinance after the death of the king. The authors of the latest catalog of coins of Stefan Batory placed it under the year 1583. Unfortunately, we all made the mistake. After seven years I had once more the opportunity to see the same schilling, this time in a much better condition. It allowed to accurately describe, present in this article and determine the date of issue on 1581.